

9. Україна: уроки та перспективи ринкових реформ: За ред. Кушнерця В. – К. : Знання України, 2000. – 342 с. ; Украина будет улучшать свой имидж с помощью стратегии позиционирования // РиаНовости від 24.03.2011. – Режим доступа : http://ua.rian.ru/culture_society/20110324/78689184.html.
10. Чуприн К. А. Вооруженные силы стран СНГ и Балтии / К. А. Чуприн. – Минск : Современная школа. – 2009. – 619 с.
11. Янукович заявил, что до конца 2012 армию нужно сократить // Режим доступа : <http://ru.tsn.ua/ukrayina/yanukovich-zayavil-chto-do-konca-2012-armiyu-nuzhno-sokratit.html>.

Статус военных в стране, отношение к ним граждан и ощущение защищенности людей – это половина успеха политической реформы в Украине. Каждый второй гражданин сегодня готов защищать Украину, но в качественно новых условиях. Договорная армия и новые финансовые и технические принципы – это популистский лозунг политиков. В реальности мы имеем слабый международный имидж Украины и ее ВПК. Без каких-либо изменений, Украина лишится своего суверенного статуса в мире, станет уязвимой территорией в центре Европы.

Ключевые слова: политика, политическая система.

The image of the military in the country, people's notion about their state protection – are the half of the success of political reforms in Ukraine. Each second is ready to defend Ukraine, but in a qualitatively new conditions. Contract army and new financial principles – are populist tagline of politicians. In fact – it is the faint international image of Ukraine and its MIC. Without any changes, Ukraine will forfeit its status in the world.

Keywords: politics, political system.

УДК 329.1:342.34(100)
ББК 67.400.1(0)

Юлія Нечипоренко

СПЕЦИФІКА КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН

Розглядається номінальний конституціоналізм соціалістичних країн і специфічні конституційні положення в цьому контексті. Автор аналізує труднощі переходу до реального конституціоналізму для цих країн після проголошення їх незалежності. Зроблені висновки стосуються основних положень нових конституцій і трансформації конституційних систем постсоціалістичних країн.

Ключові слова: конституціоналізм, конституція, демократизація політичної системи.

Поняття конституціоналізм увійшло в науковий обіг на початку ХХ ст., відбиваючи духовний напрям часу. Однак і сьогодні у юридичній науці немає однозначного визначення згаданого поняття та єдиної концепції конституціоналізму [2, с.5]. Окрім того, дослідження переходу від номінального конституціоналізму до реального у постсоціалістичних країнах є актуальними, оскільки швидка зміна конституційного ладу в згаданих країнах не співпадала з соціальним та економічним рівнем населення, спричиняючи різного роду політичні та економічні кризи, які вплинули на демократизацію політичної системи в цілому.

Інститут конституціоналізму у своїх працях досліджують такі вітчизняні вчені як М.В.Савчин, А.Р.Крусян, В.М.Шаповал, В.С.Журавський, В.Ф.Погорілко, А.З.Георгіца. Питаннями порівняльного конституціоналізму займаються угорський правознавець А.Шайо та російський вчений А.М.Медушевський. На думку автора актуальними є роздуми німецького теоретика соціальної демократії Ф.Лассалья про реальну і писану конституції.

Український дослідник В.М.Шаповал визначає конституціоналізм як “доктринальне поняття, вживане як в юридичній науці, так і в суспільних науках у цілому” [1, с.386]. А.З.Георгіца трактує конституціоналізм “як зв’язаність державної влади правом, а конституція виступає формою основоположного узаконення правового характеру організації та функціонування влади в її відносинах із суб’єктами громадянського суспільства” [2, с.9]. Саме Основний Закон має захищати права і свободи громадян від

посягань з боку органів державної влади. Конституція ж у комуністичному уявленні мала створити модель суспільства майбутнього, а влада – втілити прописане у житті. Таким чином Основний Закон надавав необмежені повноваження комуністичній партії для розбудови світлого майбутнього. Все це формувало свідомість населення певного типу, яке очікувало позитивних змін та соціального захисту з боку держави, а не виступало повноправним партнером органів влади в управлінні державою.

Відомий угорський правознавець А.Шайо вважає, що конституція не передбачає яким стане майбутнє, а відображає попередній лад й існуючі в ньому страхи та визначає як слід користуватися владою на основі отриманого досвіду. Як відомо, у 1958 році Ш. де Голль під час прийняття французької конституції намагався уникнути парламентської кризи Четвертої республіки [7, с.12–13].

Український дослідник М.В.Савчин виділяє доктринальні та компаративні типи конституціоналізму. До першої групи належить ліберальний, ліберально-демократичний, соціальний, традиційний та перехідний конституціоналізм, до другої групи – американський, вестмінстерський, французький, германський, ісламський, латиноамериканський, далекосхідний й перехідний конституціоналізм. Постсоціалістичні країни тяжіють до соціал-демократичного конституціоналізму, а країни пострадянського простору займають проміжне місце між соціал-демократичним та традиційним конституціоналізмом [5, с.30].

В залежності від трансформації інституту конституціоналізму після розпаду Радянського Союзу країни поділяються на чотири групи:

1) Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина та Чехія – сателіти Радянського Союзу, які досить швидко змогли відновити власні традиції демократії і провести реформування конституційних систем відповідно до засад класичного конституціоналізму;

2) більшість балканських країн – закладені міжетнічні конфлікти на рубежі ХІХ–ХХ століть та діяльність комуністичних урядів (хоча й до прорадянських урядів правління було авторитарне, а не демократичне) ускладнили формування класичного конституціоналізму і тому зараз конституційні системи країн мають незавершений характер з проявами корупції у владних інститутах;

3) країни Балтії – після виходу зі складу Радянського Союзу активно почали відновлювати власну державність на засадах класичного конституціоналізму, акцент робився на захист прав і свобод людини;

4) Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Молдова, Росія, а також Грузія та Україна – країни тяжіють до авторитарної традиції. Перешкоджають переходу конституційних систем до класичного конституціоналізму збережені традиції авторитарного правління. В Україні залишається невирішеною проблема корупції та справді незалежного та неупередженого суду [5, с.44–45].

Загальною рисою соціалістичних конституцій був їх номінальний характер, вони реально не діяли. Хоча певну еволюцію так званого номінального конституціоналізму у Східній Європі і можливо відстежити: це рух до більшого реалізму і визнанні провідної ролі комуністичної партії (конституції Чехословаччини, Угорщини, Польщі та ін.). Цей процес А.М.Медушевський визначає як “повзучий конституціоналізм”, який розпочався після кризи легітимності радянської системи у 1968 р. На початку 1970-х років з’явилися перші рекомендації по внесенню конституційних положень про керівну роль комуністичної партії [4, с.228–229]. Заперечувався принцип поділу влади, а всю повноту влади здійснював трудовий народ через представницькі органи – ради (об’єднували виконавчу і законодавчу гілки влади). Як наслідок наприкінці існування комуністичної системи лідер партії вже очолював державу, а державний та партійний апарати фактично об’єднувались.

Слід зазначити, що у перших соціалістичних конституціях не йшла мова про комуністичну партію, але вже в наступних проголошувалась її керівна роль й інститути державної влади всіх рівнів контролювались відповідним партійним органом. Конституціоналізм обмежувався і за рахунок підконтрольності всіх інститутів громадянського суспільства партії, державної та комунальної власності на засоби виробництва та ідеологізації держави та права [4, с.229–230].

Після розпаду Радянського Союзу соціалістичним країнам необхідно було обрати власний вектор розвитку і цілком природно, що ключові зміни почали відбуватися на законодавчому рівні.

Американський правознавець Сіган Бернард визначав прийняття конституції як одну з найважливіших політичних подій кожної країни, як момент, коли народ передає свої права іншому органу, який згодом здійснюватиме над ним контроль [6, с.13].

Зазвичай визначні конституції створюються: 1) щоб завершити соціальну революцію та заборонити подальші суспільно-політичні зміни, при цьому особливе місце займають важливі для переможців положення; 2) щоб попередити появу нової революції та відновити дореволюційний суспільний лад [7, с.25]. Наприклад, в Угорщині та Польщі у 1989 році вільні вибори відбулися внаслідок досягнутого компромісу між комуністами і опозицією. Відповідно і конституції містять положення, які регулюють випадки, визначені двома сторонами як небезпечні. Перш за все було внесено поправки про усунення положення про керівну роль комуністичної партії (на цей крок комуністи пішли внаслідок революційних подій для збереження хоча б часткової влади), а у деяких конституціях навіть заборонено одній партії мати всю державну владу [7, с.14].

Законодавець деталізує положення конституцій постсоціалістичних країн з метою створення механізму їх дотримання та запобігання авторитарному режимові. Оскільки інститути громадянського суспільства в згаданих країнах на початку 90-х років не виконували своїх функцій, закони мали стати стримуючою силою для попередження узурпації влади [3, с.190–191].

Нові конституції країн Центрально-Східної Європи закріплювали парламентські або змішані форми правління, залишаючи за главою держави значні повноваження. Законодавець намагався уникнути появи авторитарного режиму на чолі з сильним президентом. Хоча роль політичного лідера для перехідних суспільств залишається визначальною, оскільки в умовах тотальних змін необхідно швидко приймати рішення і “ручне” управління країною є необхідністю (такими лідерами були Л.Валенса у Польщі, В.Гавел у Чехословаччині, Ф.Туджман у Хорватії та ін.). Висловлювались думки, що обмеження повноважень президента на законодавчому рівні негативно вплине на політичну ситуацію, але існувала й інша сторона – значні повноваження глави держави могли стати стимулом для появи нової диктатури. Кожна країна визначила власні межі політичного та правового поля при створенні нової конституції.

Аналіз трансформації конституційних систем постсоціалістичних країн дає змогу зробити наступні висновки:

1. Становлення реального, а не номінального конституціоналізму вимагає пошуку власної оптимальної моделі конституціоналізму, який може бути поєднанням декількох типів конституціоналізму.

2. Прийняттю національних конституцій передували спочатку зміни до конституцій “постсоціалістичного зразка”. Політична практика показує, що для країн після тоталітарних та авторитарних режимів прийняття конституції пов’язане з намаганням попередити виникнення однопартійної системи та узурпації влади.

3. Незважаючи на декларацію демократичних цінностей та бажання жити за стандартами Заходу, суспільства постсоціалістичних країн носили відбиток авторитарних та тоталітарних режимів попереднього правління і модернізація конституційних систем